

Att starta bokförlag

Kort handledning i allting

Läs detta först

En vanlig fråga till styrelsen i Nordiska föreningen för mindre förlag (NOFF) är, förenklat uttryckt: "Hur bär jag mig åt för att starta förlag?" Följande text är ett försök att ge ett allmänt svar på den frågan. I valet mellan att avfatta det på ett välvilligt klapp-på-axeln-från-studievägledaren-sätt eller det mera hurtigt specialiserade datormanualsättet, har vi valt studievägledarpedagogiken. Förhoppningsvis medför den att varje stycke inte behöver läsas mer än en gång för att vara begripligt – och så är det bara att sätta igång.

Nämnas bör att kurser i förlagskunskap numera erbjuds på universiteten i Lund och Stockholm. Svenska Förläggareföreningen (Förlagsklubben) ger också kortkurser i t.ex. förlagsjuridik och -ekonomi. Bokproduktion och -design kan man bland annat lära sig hos Ordfront.

1. Bolagsform

Ett bokförlag är en affärsverksamhet, och en sådan ska ges en juridisk och ekonomisk form. Valet står för de flesta mellan

a) enskild firma (den enklaste bolagsformen, i vilken du själv är fullt ekonomiskt ansvarig för verksamheten – med andra ord: kan förlagets räkningar inte betalas kommer indrivningsfirman och tar din TV)

b) handelsbolag (i princip en enskild firma med fler än en ägare)

c) aktiebolag (obegränsat antal ägare, som inte har något ekonomiskt ansvar – äger du själv en mycket stor del av aktierna och gör en allvarlig konkurs kan du dock ådömas ansvar)

En firma ska oavsett form inregistreras hos skattemyndigheten, som liksom en advokat kan ge ytterligare upplysningar. Samtliga bolagsformer som nämnts ovan ger möjlighet att få firman momsregistrerad.

2. Staten och kapitalet

Som bokförläggare kommer du att avlöna arbete, andras eller ditt eget, och köpa tjänster som översättning, fackgranskning eller korrekturläsning. På summor som utbetalas i lön eller ersättning ska du som arbetsgivare erlagga skatt och arbetsgivaravgifter. Alltför många småföretag har tvingats lägga ner för att deras bokförlag inte tålt en granskning från skattemyndigheten. De vanligaste bristerna ligger i redovisningen av moms på köp av råvaror (papper, tryck) och försäljning av den färdiga produkten (böcker), så kallad in- och utgående moms, och i redovisningen av skatter och arbetsgivaravgifter. Se helt enkelt till att ha din bokförlag i ordning från första början.

Avtal finns mellan bokbranschens olika parter, Svenska Förläggareföreningen, SvF, och Sveriges Författarförbund, SFF, (som organiserar både författare och översättare). Dessa ramavtal, ett förlagsavtal mellan förlag och författare respektive förlag och översättare, samt användbara kontraktsformulär kan beställas från SvF:s och SFF:s kanslier. Avtalen är dock under omförhandling sedan 1993 bland annat på grund av den nya situationen med elektronisk publicering.

3. Förlagslokal

Bokförläggarverksamhet sådan den bedrivs idag ställer inga stora krav på utrymme. I princip är allt du behöver ett rum med ett skrivbord. Arbetar du från egen lägenhet, se till att upprätta ett avtal mellan dig själv och företaget om hyra av lokalen. I övrigt gäller en enkel tumregel: skaffa dig inte alltför stora fasta kostnader (exempelvis just lokalhyra) från början.

4. Utrustning

Bokförlaget i dess klassiska form hanterade alla led i produktionen och ägde sina egna tryckpressar, hade sitt eget binderi och sin egen förpacknings- och distributionsavdelning. I dag är det vanliga att man köper alla dessa tjänster, och den enda utrustning du behöver i ditt rum med skrivbordet är en dator, en skrivare, en kopianator och en papperskorg.

5. Människans bästa vän

Det är ingen överdrift att säga att persondatorerna är den viktigaste faktorn bakom framväxten av dagens många mindre förlag. Maskinen ger dig möjlighet att själv sköta sättning och formgivning av texter (för detta behöver du ett ordbehandlingsprogram och ett formgivningsprogram); liksom all fakturering och bokföring (på marknaden finns ett stort antal program som hanterar detta), och därigenom hålla de fasta kostnaderna nere. Välj dock alltid noga vad du själv ska och vill göra, och vilka tjänster du vill köpa av någon annan. En illa formgiven bok blir möjligen billigare för dig om du själv satt ihop den på en kafferast, men den lär få svårt att dra annat än negativ uppmärksamhet till sig i bokhandeln. Dataprogrammen kan få det traditionsrika konsthantverket typografi att framstå som enklare än vad det är...

6. Doften av trycksvärta

Den första tjänst ett förlag i dag köper är ofta tryckningen av boken. Fortfarande tillverkas de allra flesta böcker på konventionellt sätt med tryckpressar, men andra tekniker som datorstyrd print-on-demand börjar synas på marknaden, och det är fullt rimligt att tänka sig att vissa texter inom en snar framtid inte alls kommer att mångfaldigas på papper utan mot avgift finnas tillgängliga på Internet.

Kostnaden för tryckningen är vanligtvis den största posten i bokens budget. Tänk på att priset kan variera mycket från tryckeri till tryckeri, och att det inte nödvändigtvis är avhängigt kvaliteten på arbetet. Undersök läget noga genom att ta in offerter från ett antal tryckerier (givetvis måste du förse dem med ett detaljerat underlag för beräkning av kostnaderna). Du kan utöver offerten begära arbetsprover.

Oftast lönar det sig att uppsöka faktorn (produktionsledaren och den som står för kundkontakt och offerter) på tryckeriet och diskutera hur din bok kan och bör göras, med avseende på papperskvalitet, bildhantering, bindning etc. Gör detta i god tid, att ändra saker i sista minuten blir för det mesta dyrt.

När du bestämmer storleken på upplagan, väg då lagerhållningskostnaderna mot kostnader för ett eventuellt framtida omtryck (tänk också på minimiupplagekvoten för ansökan om litteraturstöd, se avsnitt 9).

7. Förändringar av ISBN-systemet

Från och med 2007 måste alla böcker ha 13 siffror i stället för som hittills 10 i ISBN-numret. ISBN-numret är en boks id-nummer, som erhålls kostnadsfritt från Kungl. biblioteket i Stockholm. Maila ISBN-centralen på isbn@kb.se <mailto:isbn@kb.se> . Hemsida: <http://www.kb.se/ISBN>. Hela förlagsregistret finns sökbart online: <http://www.kb.se/isbn/sok/>

Inför övergången till det nya systemet måste alla böcker som kommer ut under 2006 förse med två nummer, det gamla och det nya som ska gälla från och med 2007.

På ISBN-centralens hemsida finner du beskrivning och information om förändringarna i ISBN-systemet och länkar till ytterligare läsning se <http://www.kb.se/ISBN/isbn13.htm>.

På ISBN-centralens hemsida finns även en länk till en omvandlare, en s.k. ISBN-13 convertor, som den internationella ISBN-organisationen har skapat, se <http://www.isbn-international.org/convertor/convertor.html>. Den kan användas av de förlag som inte själva har möjlighet att omvandla sina 10-siffriga ISBN till 13-siffriga.

8. Kom och köp!

Det är en vanlig erfarenhet bland förläggare som utan föregående erfarenhet av branschen startat egna förlag, att de egentliga svårigheterna inträffar först när man trodde de var övervunna, det vill säga när man står där med sin första egenhändigt utgivna bok och strålar av stolthet. Just det: när man gett bort exemplar till nära och kära börjar det redan bli dags att betala tryckräkningen. Boken måste säljas, och hur får man kunder att, via bokhandeln eller annan kanal, lägga märke till just den här titeln i mängden?

Naturligtvis måste var och en vad gäller marknadsföring finna sin egen stil och sina egna metoder, men generellt kan sägas att man ska försöka sälja in boken i bokhandeln i förväg, och inte förlita sig på att goda recensioner får telefonen att börja ringa, och att man bör undersöka vilka möjligheter tidningar och tidskrifter inom samma område ger att annonsera för boken.

Ett viktigt val är huruvida man enbart ska använda bokhandeln som kanal att nå kunder. De flesta mindre förläggare, vare sig de arbetar inom stora områden som skönlitteratur eller är starkt specialiserade på exempelvis handledningar i växtfärgning, har fått konstatera att bokhandelsförsäljningen inte ger tillräckligt mycket för att bära verksamheten, och att den måste kompletteras av direktförsäljning från förlaget, alltså i princip per postorder.

Prissättningen är ett svårt moment, dina kostnader för boken måste täckas samtidigt som ett lågt bokhandelspris gör boken mer attraktiv. Bokhandeln köper från dig till det s.k. förlagsnettopriset, F-priset, plus moms, och sätter sedan sina egna utpriser (dock oftast enligt gemensamma ca-pristabeller som kan rekvireras från Seelig).

Vad gäller distributionen till bokhandeln är valmöjligheterna begränsade, antingen distribuerar man själv eller anlitar Btj Seelig i Solna. Insäljning i bokhandeln finns ett mindre antal firmor som åtar sig, men även här kan det vara ett gott alternativ att själv besöka bokhandeln med information och orderblock. Försäljningen till bokhandeln sker alltmer till branschens stora kedjor (främst Bokia, Akademibokhandelsgruppen och JB-gruppen (Julbocken), vilket avsevärt försvårat främst de små förlagens chanser att synas i bokhandeln.

Försäljningen till biblioteken har minskat kraftigt inom de flesta områden under 90-talet. Rent praktiskt är den dock lätthanterlig, eftersom biblioteken samlar sina inköp – allt du behöver göra är att skicka in recensionsexemplar (av korrektur eller färdig bok) till AB Bibliotekstjänst i Lund med ifyllt följeblankett (se adress sist i broschyren) och efter ca två månader expediera beställningen.

9. Stödmöjligheter

Statens kulturråd delar varje år ut litteraturstöd till ett ansenligt antal svenska boktitlar inom skilda områden. Stödet söks i efterhand, dvs. när tryckningen är avslutad (undantag finns för översatta klassiker, och vissa, särskilt kostnadskrävande böcker med stort bildmaterial) och beviljas eller avslås efter en kvalitetsbedömning som görs av särskilda arbetsgrupper, utsedda

av rådet. Därutöver är två krav förknippade med stödet: ett maximipris i förhållande till sidantalet och en minimiupplaga i förhållande till bokens genre. Stödet är förknippat med en skyldighet att leverera 295 ex av boken som sedan distribueras till landets folkbibliotek. Mer information om litteraturstödet finns på Kulturrådets hemsida, www.kulturradet.se.

Många andra möjligheter finns att få stöd för översättnings- och produktionskostnader från fonder, stiftelser, vissa länders kulturministerier samt EU. Sponsring från företag är inte vanlig, men förekommer.

10. Bokdatabaser

I Sverige fanns det fram till 2003 egentligen endast en heltäckande bokdatabas, nämligen Seelig. Från 2004 finns även Bokrondellen. De är för närvarande båda tämligen rikstäckande och vänder sig till både förlag och bokhandel. För mer information se hemsidorna www.seesam.se och www.bokrondellen.se.

Bland några mindre bokdatabaser kan nämnas Oberoende bokinformation, www.obinfo.se.

11. Juridisk rådgivning

Den juridiska rådgivning man kan behöva i sitt nystartade förlag är speciell, varför man bör fråga efter en förlagskunnig jurist. Bland flera sådana kan nämnas Sara Pers-Krause, jurist med inriktning på upphovsrätt och avtalsrätt, e-post sara.perskrause@albihns.se eller telefon 08-598 873 69.

12. Användbara adresser

Akademibokhandelsgruppen, Box 45022, 104 30 STH - vd Gunnar Ahlström

Tfn 08-769 81 00, fax 08-769 81 01

e-post: info@akademibokhandeln.se, www.akademibokhandeln.se

Bibliotekstjänst, Traktorvägen 11, 221 82 LUND

Tfn 046-18 00 00, fax 046-18 01 25

e-post: info@btj.se, www.btj.com

Bokbranschens Marknadsinstitut, BMI, Blekingeg 10, 118 5 6 STH

Tfn 08-643 92 00, fax 08-643 92 02

e-post: bmi@bokbra.se, www.bokbra.se

Bokia, Box 684, 442 18 KUNGÄLV -vd Per Skogholm, bokansvar Jonny Mattiasson

tfn 0303-20 77 70, fax 0303-20 77 99

e-post: info@bokia.se

Bonus Presskopia ek.fören., Västmannag. 48, 113 25 STH

Tfn 08-545, fax 08-545 429 10

www.b-pk.se

Exlibris, Marknadsv 15, 183 34 TÄBY - vd Mats Ahlström

e-post: hq@exlibris.se, www.exlibris.se

JB-gruppen ingår i Exlibris (c/o Exlibris)

Tfn 08-792 60 60, fax 08-768 75 80

www.jbgruppen.se

FörlagsSystem, Box 30195, 104 25 STH

tn 08-657 19 00, 657 95 00, fax 08-657 19 95

e-post: order@fsys.se, www.forlagssystem.se

Kunliga biblioteket, Box 5039, 102 41 STH

Tfn 08-463 40 00

e-post: förnamn.efternamn@kb.se, www.kb.se
Seelig, Box 1528, 172 29 SUNDBYBERG
Tel 08-624 46 00, Fax 08-85 67 74
e-post: förnamn.efternamn@seelig.se, www.seelig.se
Statens kulturråd, Box 7843, 103 98 STH
Tfn 8-679 72 60, fax 8-611 13 49
Svenska Förläggareföreningen (& Förlagsklubben), Drottninggatan 97, 113 60 STH
Tfn 08-736 19 40, fax 08-736 19 44
e-post: svf@forlagskansli.se, www.forlagskansli.se
Sveriges Författarförbund, Box 3157, 103 63 STH
Tfn 08-545 132 00, fax 08-545 132 10
e-post: sff@forfattarforbundet.se, www.forfattarforbundet.se
Ugglan i Sverige, Falsterboväg 62, 236 31 HÖLLVIKEN
Tfn 040-45 60 50, fax 040-45 60 68
e-post: info@ugglanisverige.se, www.ugglanisverige.se

Litteraturtips

Baverstock, Alison: *How to Market Books*. Kogan Page, London 1999.
Boken i tiden. Betänkande från utredningen om boken och kulturtidskriften. SOU 1997:41.
Bohman, Jan & Hallberg, Åke: *Grafisk design. Det synliga språket*. Spektra 1996.
Clark, Giles N: *Inside Book Publishing*. Blueprint, London 1988.
Den svenska bokbranschen, matrikel med förlag (även icke-SvF-medlemmar), bokhandlar samt diverse frilansar inom branschen. Listor över litterära sällskap, priser m.m. Beställes från Bokbranschens Marknadsinstitut.
Dessauer, John P: *Book Publishing. The Basic Introduction*. Bowker, NY 1981.
Fagerström, Grethe & Vejde, Olle: *Ge ut på eget förlag*. F&V 1981.
Gedin, Per I: *Litteraturen i verkligheten. Om bokmarknadens historia och framtid*. Rabén Prisma 1975, 1997.
Gill, Eric: *Om typografi*. Umbra Solis, Torna Hällestad 1997.
Hallberg, Åke: *Desktop Publishing: Grundbok för PC och Macintosh: Utrustning, Programvara, Användningsområden, Grafiska regler, Text- och bildbehandling, Layout, Stilval*. Spektra, 1994.
Hallberg, Åke: *Klart för tryck: Grafisk grundkunskap för alla som sysslar med trycksaker*. Spektra, 1997
Hellmark, Christer: *Typografisk handbok*. Ordfront 2000.
Hellmark, Christer: *Bokstaven, ordet, texten*. Ordfront 2000.
Johansson, Kaj: *Grafisk kokbok: guiden till grafisk produktion*. Arena/Kapero grafisk produktion, Stockholm 2000.
Kristensen, Surren: *Pengar från E U. En vägledning i att söka stöd*. BookLund 1996.
Manus. Handbok för redaktörer (red. Gunilla Widengren, Tom Carlson, Christer Hellmark). Svenska Bokförläggareföreningen 1989.
Nilsson, Staffan: *Allt du bör tänka på när du gör trycksaker*. Liber-Hermods *Ord & Form*. Ordfront, Stockholm 2000.
Svensk bokbranschmatrikel. Förteckning över Svenska Förläggareföreningens och Svenska Bokhandlareföreningens medlemmar: Beställs från SvF:s kansli.
Tengelin, Sten m fl: *Rätt i medieproduktion. Viktiga kunskaper för att kunna undvika dyra tavlor*. CKM 1996.
Widergren och Hammarskiöld: *Förlagsboken*. Ordfront, Stockholm 2001.
Österberg, Carin: *Bokförlagsekonomi. En praktisk branschintroduktion*. Svenska Bokförläggareföreningen 1982. (slutsåld)